

сфері. Тобто, можна сказати, що приватизація в Україні носить антисоціальний характер і проводиться в інтересах окремих правлячих еліт.

На нашу думку, процес реформування відносин власності неможливо проводити в умовах політичної нестабільності та відсутності належного та повноцінного законодавства.

Вважаємо також, що концепцію приватизації в Україні треба змінити. Необхідно зробити інвентаризацію підприємств та виставити на продаж перш за все ті підприємства, які знаходяться в занепаді та які мають шанс у приватних руках «вилікуватися». Підприємства, які мають стратегічне значення для України, мають знаходитися під жорстким контролем держави і присутність іноземних інвесторів на цих підприємствах має обмежуватися.

Джерела та література

1. Казакова С.В. Деякі підсумки та результати трансформації відносин власності в Україні/Зовнішня торгівля: право та економіка.-2006.-№1.-С.115-119.
2. Українське суспільство 1994-2005рр., соціологічний моніторинг.
3. www.ukrstat.gov.ua
4. www.pfts.gov.ua
5. www.left.ru

Лісовий А.В.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ І ЯКОСТІ ЖИТТЯ СЕЛЯН

І. Вступ. В Україні досить активно досліджувались проблеми сталого розвитку взагалі (причому більше всього вивчався саме екологічний його аспект), значно менше приділялось уваги сталому розвитку сільського господарства і зовсім немає робіт присвячених сталому розвитку сільських територій. Це пояснюється тим, що більшість вітчизняних вчених наповнюють категорію «сталий розвиток» в основному саме екологічним змістом. А враховуючи те, що українське село в екологічному відношенні виглядає поки що краще наших міст та зарубіжних сільських населених пунктів, то сталий розвиток саме сільських територій поки що не став актуальним в дослідженнях українських науковців. Наші вчені думають над більш першочерговими проблемами: як нагодувати людей, забезпечити їх житлом, гарантувати отримання мінімальних соціальних стандартів. Але науковці всього світу визнають, що сталий розвиток крім екологічного включає ще й економічний та соціальний аспекти. І саме за цими напрямками українське село не те що стало розвивається, а швидше стало деградує. Тому проблема сталого розвитку саме сільських територій є надзвичайно актуальною і вимагає негайного вирішення.

Досліджували проблеми сталого розвитку наступні вітчизняні вчені: Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Жарова Л.В., Хлобистов Є.В. Проблемами сталого розвитку сільського господарства займалися: Білорус О., Корсак Л.М., Мацейко Ю.О., Мельник Л.М., Онищенко О.М., Прадун В.Н., Шиян Д.В., Шубравська О.В., Юрчишин В.В. На жаль, досліджень сталого розвитку саме сільських територій не виявлено в українській науці. Тому саме цій проблемі і буде присвячена дана робота.

II. Постановка завдання. Оскільки українські села (і навіть ширше – сільські території) вимагають збалансованого в усіх сферах (сталого) розвитку, то завданнями даної роботи будуть: визначення і співставлення категорій «розвиток», «економічний розвиток», «сталий розвиток», «сталий розвиток сільського господарства» та «сталий розвиток сільських територій»; вирішення проблем законодавчого забезпечення та практичного втілення в життя сталого розвитку сільських територій.

III. Результати. Терміни «розвиток», «економічний розвиток», «сталий розвиток» в даний час широко застосовуються в науковому і діловому обороті при характеристиках процесів соціально-економічного розвитку, що відбуваються в світовій економіці, економіці України та її регіонів.

Немає однозначного визначення, яке б розкривало всі аспекти широкого поняття «розвиток». Звичний підхід описує розвиток з погляду досягнення цілей. Розвиток – незворотна спрямована закономірна зміна об'єктів, у результаті якої виникає їх новий якісний стан [1].

Економічний розвиток – структурна перебудова економіки відповідно до потреб технологічного і соціального прогресу [1]. Найчастіше мається на увазі створення робочих місць і матеріального багатства та підвищення рівня життя. Економічний розвиток – це також процес, який впливає на ріст економіки і націлений на поліпшення господарського добробуту суспільства.

Останнім часом в літературі приводяться різні тлумачення терміну «економічний розвиток». Одні автори пов'язують економічний розвиток із зростанням добробуту, доходів на душу населення, поліпшенням якості життя, підвищенням ступеню задоволення головних потреб всіх членів суспільства. Інші – акцентують увагу на самих загальних закономірностях економічного розвитку: його циклічному характері, зв'язку з прогресом і зростанням, еволюцією та експансією. Треті роблять акцент на комплексному, багатовимірному характері цього процесу, що включає глибокі зміни в технічних, економічних, соціальних відносинах, політичній, інституційній сферах, в області інфраструктури, технологій, освіти, а також в домінуванні головних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці.

В даний час еволюція поглядів на проблему «розвитку» досягла розуміння його в більш широкому значенні. Розвиток необхідно пов'язувати в першу чергу з усіма сферами життєдіяльності суспільства. Таке розуміння і визначило появу концепції сталого розвитку.

Проблеми сталого розвитку почали обговорюватися на рубежі 60-70 років минулого століття, коли людство зіткнулося з рядом негативних чинників, що загрожують життю сучасного і майбутнього поколінь: дефіцит мінерально-сировинних ресурсів та енергії, деградація природного середовища, розширення масштабів бідності і зростання диференціації між бідними та багатими, продовольча криза і розповсюдження голоду, міжетнічні конфлікти і т.д.

В середині ХХ сторіччя модель розвитку світового господарства була заснована на концепції економічної ефективності. До початку 70-х років все зростаюча диференціація доходів, як між країнами так і між різними верствами населення привела до спроби виправити ситуацію за допомогою перерозподілу матеріальних засобів. До кінця століття не менше актуальним завданням став захист навколишнього середовища. Таким чином, концепція сталого розвитку з'явилася в результаті об'єднання трьох складових: економічної, соціальної та екологічної.

Світовий самміт у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) став значною віхою, яка заклала новий порядок денний сталого розвитку. Учасники зійшлися на тому, що захист довкілля, соціальний та економічний розвиток мають фундаментальне значення для сталого розвитку. Для досягнення такого розвитку, самміт прийняв глобальну Програму дій «Порядок денний на ХХІ століття» [2].

Але прогрес виявився повільнішим, ніж очікувалося. Країни, особливо розвинені, не дотримувалися обіцянки захищати довкілля та допомагати країнам, що розвиваються. Цей факт визнано світовими лідерами, які зібралися 2002 р. на самміті тисячоліття, організованому ООН в Йоганнесбурзі. Вони прийняли рішення про те, що перші 15 років нового століття будуть використані для широкомасштабного наступу на глобальну бідність. Головною метою цей самміт проголосив скорочення бідності, ще раз підтвердивши три основні складові сталого розвитку (соціальну, економічну та екологічну) [2].

Поняття «сталий розвиток» ще знаходиться в процесі осмислення, тому його необхідно розглядати як категорію, що має складний, багаторівневий, багатоаспектний і суперечливий зміст. В літературі є різні визначення сталого розвитку. Українські дослідники проблем сталого розвитку пропонують наступні визначення.

Академік В.П. Кухар, вважає, що сталий розвиток – це розвиток, що самопідтримується, це ідеологія розумної і обґрунтованої діяльності людини, що живе у злагоді з природою, та створює умови для кращого життя собі і наступним поколінням. Соціально-економічний розвиток та охорона навколишнього середовища взаємопов'язані і неподільні [3].

Академік О. Невелєв визначає сталий розвиток як економічно, соціально та екологічно збалансований розвиток певних територій і розташованих на них міських та сільських поселень (населених пунктів), спрямований на узгоджене формування і функціонування економічної, соціальної та екологічної складових цього розвитку на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інформаційних тощо) [4].

Професор В. Барановський ставить питання про коректність перекладу терміну “sustainable development” як сталого розвитку. Він вважає точнішим у даному разі був би термін збалансований розвиток, тобто такий, що має збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої геосистеми “природа-суспільство”. Збалансованість – це пропорційність; баланс – кількісне співвідношення між елементами системи, що визначає збереження її якісних характеристик. Близьке до збалансованості поняття гармонійності. Якщо розглядати взаємозв'язки між виробництвом і населенням, з одного боку, і природним середовищем – з іншого, то можна також використати вислів “гармонійний розвиток”. Цей вислів походить від відомого постулату про необхідність жити в “гармонії з природою”. Таким чином сталий (гармонійний, збалансований) розвиток – це розвиток, що забезпечує певний тип рівноваги, тобто баланс між соціально-економічними та природними його складовими [5].

Комплексна програма «Перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005-2010 роках та на період до 2015 року» дає наступне визначення. Категорія сталого (стабільного, стійкого) розвитку, це така організація і соціально-економічна результативність, за яких кожне сучасне покоління формує не лише якомога кращі умови для себе, а й дбає про те, щоб їх мали також наступні покоління. Інакше кажучи, сталий розвиток всією своєю сутністю, формами організації і механізмами здійснення поступально спрямовується в стратегічне майбутнє [6]. У такому розумінні цієї категорії сконцентрована принципово нова якість відносин не просто між людьми, а й між поколіннями.

В проєкті Стратегії сталого розвитку України пропонується таке визначення. Сталим є розвиток, який задовольняє потреби суспільства, не ставлячи під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Сталий розвиток – це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечною навколишнього середовища, національних джерел духовності. В основі сталого розвитку лежать невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток. Пріоритетним напрямом сталого розвитку є оптимізація життєдіяльності людства в умовах безпечною природного середовища і гармонійних відносин як усередині суспільства, так і між окремими спільнотами [7].

Концепція переходу України до сталого розвитку запропонована Партією зелених України визначає

сталій розвиток – як такий розвиток суспільства, при якому задоволення потреб в природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти в них свої потреби, коли будуть узгоджені екологічні, економічні та соціальні складові розвитку, коли техногенне навантаження не буде перевищувати можливостей природного доквілля до самовідновлення, а суспільство усвідомить перевагу екологічних пріоритетів над іншими [8].

Є й більш короткі визначення сталого розвитку, що відображають його окремі важливі економічні аспекти. Серед таких визначень можна виділити наступні: розвиток, який не покладає додаткові витрати на наступні покоління; розвиток, який мінімізує зовнішні ефекти між поколіннями; розвиток, який забезпечує постійне просте або розширене відтворення виробничого потенціалу на перспективу; розвиток, при якому люду необхідно жити тільки на відсотки з природного капіталу, не зачіпаючи його самого (тобто із забезпеченням його, принаймні простого відтворювання, а не “проїдати” сам капітал, щось подібне до рахунку в банку, коли будь-яка розумна людина прагне зберегти основний капітал і жити тільки на відсотки з нього); розвиток, як природоохоронні заходи. Таким чином ні в одному представленому визначенні сталого розвитку не розглядається сталість в значенні постійного зростання або розвитку в кількісному значенні, а мається на увазі тривалий або якісний розвиток.

Спираючись на різні точки зору ми вважаємо, що під сталим розвитком слід розуміти такий напрям світового економічного зростання при якому забезпечується якість життя громадян, що опирається, з одного боку на сучасні досягнення науково-технічного прогресу, що задовольняють його поточні потреби, але по своїй дії на навколишнє середовище не загрожують майбутнім поколінням, з другого боку, забезпечується якісне зростання по рівнях матеріального, житлово-побутового, соціального забезпечення, охорони здоров'я, екологічної та особистої безпеки.

В 1996 році на сесії ФАО в Римі ідея сталого розвитку була адаптована до проблем сільського господарства і розвитку сільських територій. Сільська економіка представлена наступними основними галузями: сільським і лісовим господарством, торгівлею, промисловістю, виробництвом будматеріалів. Проте розвиток сільських територій більшою мірою залежить від стану сільського господарства як найкрупнішої сфери економіки, що забезпечує збереження природи і догляд за культурним ландшафтом. Сталій розвиток сільського господарства розуміється як постійне та достатнє постачання населення продовольством на основі передових екологічно орієнтованих технологій, скорочення безробіття, підвищення рівня доходів в цілях боротьби з бідністю.

Як же співвідносяться терміни «сталій розвиток сільського господарства» і «сталій розвиток сільських територій»? Оскільки сільські території поняття ширше ніж сільське господарство (яке насправді є лише одним із видів економічної діяльності в сільській місцевості), то й сталій розвиток сільського господарства є поняттям вужчим, підпорядкованим, – це тільки частина, одна із підгалузей сталого розвитку сільських територій. Враховуючи, що предмет і методи дослідження цих двох споріднених категорій майже ідентичні, а відмінності заключаються лише в об'єкті досліджень та критеріях (показниках, індикаторах) розвитку, то вивчення сталого розвитку сільського господарства стане не просто в нагоді, а насправді буде однією з цеглинок, з допомогою яких нам вдасться побудувати і розкрити зміст фактично нової для української науки категорії «сталій розвиток сільських територій».

Серед вчених, що постійно і успішно досліджують сталій розвиток сільського господарства виділяється О.В. Шубравська. Вона узагальнила різні підходи до вивчення цієї категорії і дала наступне визначення: «Сталій економічний розвиток сільського господарства визначається його здатність забезпечити власне зростання в умовах дотримання оптимальних пропорцій свого внутрішнього розвитку і збалансованості з розвитком економічної, екологічної та соціальної систем» [9].

Для того щоб перейти від категорії «сталій розвиток сільського господарства» до сталого розвитку сільських територій використаємо досвід Росії, де ця проблема досліджена значно глибше. Так А. Брячіхін пов'язує його з відновленням на сільських територіях нормальної соціальної, економічної і політичної обстановки. Для цього, на його думку, «необхідно щоб територіальні органи влади повніше та ефективніше виявляли місцеві можливості, реалізовували потреби, інтереси та очікування жителів, захищали їх від негативних дій» [10]. В. Лексін і А. Шевцов вважають що «найважливіша ознака сталого розвитку сільських територій полягає в тривалому збереженні умов для відтворювання потенціалу цих територій в режимі збалансованості та соціальної орієнтації» [11]. Під сталим розвитком сільської території Р. Абдулатіпов розуміє «такий стан коли населення має нагоду реально покращувати своє життєзабезпечення, відчувати гарантії стабільності, мати впевненість в своєму майбутньому і майбутньому своїх дітей» [12]. Р.І. Шніпер вважає, що «основними характеристиками сталого розвитку сільської території є надійність її економічної підсистеми, тобто адаптивність та еластичність відтворення до різного роду змін» [13].

Таким чином, у визначеннях фахівців є натяки на такі якісні характеристики сталого територіального розвитку, як здатність протистояти згубним діям, адаптуватися до змін, одночасно вирішувати проблеми не тільки стабілізації, але й розвитку, здатність до постійного оновлення і вдосконалення, наявність у населення можливостей реально покращувати своє життєзабезпечення.

Спираючись на приведені вище точки зору фахівців, можна зробити висновок що поняття сталого розвитку сільських територій базується на здатності території не стільки повертатися в початковий стан після збурюючих управлінських дій, скільки в набутті якості переходити в новий якісний стан, пов'язаний перш за все з неухильним та стабільним підвищенням якості життя громадян, що проживають на цій території.

Виходячи з сучасних трактувань, сталій розвиток сільських територій можна охарактеризувати як рівномірне нарощування позитивних соціальних показників (життєвого рівня населення, освіти, здоров'я) в

повній відповідності з економічним та екологічним розвитком сільської місцевості.

Соціально-економічний розвиток сільських територій – це об'єктивний процес, який відбувається як в самих регіонах, так і в країні в цілому під впливом історичних, географічних, ресурсних, демографічних та інших чинників. Разом з тим розвиток сільських територій – суб'єктивний процес, який відбувається під впливом управлінських заходів, в першу чергу з боку регіональної адміністрації, а також адміністрації загальнодержавного рівня.

В сучасному розумінні сталий розвиток сільських територій – це стабільний соціально-економічний розвиток, що не руйнує своєї природної основи і забезпечує безперервний прогрес суспільства. Перехід до сталого розвитку означає поступове забезпечення цілеспрямованої самоорганізації суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах. В цьому значенні сталий розвиток сільських територій характеризується економічною ефективністю, екологічною безпекою і соціальною справедливістю.

Незважаючи на наявність в Україні розвиненої правової бази, що різною мірою враховує принципи сталого розвитку, в тому числі на регіональному рівні, відсутність єдиного комплексного документа негативно впливає на системність процесу впровадження ідей сталого розвитку в Україні відповідно до рішень, прийнятих на міжнародних конференціях.

Формування і реалізація політики сталого розвитку сільських територій багато в чому визначатиметься її законодавчим забезпеченням. Тим часом законодавчо не визначені повноваження державних і регіональних органів виконавчої влади в області сільського розвитку; не мають достатнього правового забезпечення функції Мінсільгоспроду по формуванню і реалізації політики сталого розвитку сільських територій; на державному рівні законодавчо не затверджені стандарти забезпечення сільського населення соціальними послугами; вимагають вдосконалення правові умови бюджетування сільського розвитку, доступу сільського населення до земельних, матеріально-технічних, кредитних та інформаційних ресурсів; немає регулярного державного статистичного спостереження за розвитком сільських територій.

IV. Висновки. Для створення правової бази розробки і реалізації політики сільського розвитку автор пропонує розробити та прийняти Закон України «Про сталий розвиток сільських територій».

Для сталого розвитку українського села повинні бути прийняті і реалізовані регіональні та місцеві програми по соціально-економічному розвитку сільських територій, перш за все направлені на підвищення зайнятості і доходів сільського населення, розвиток місцевого самоврядування, стимулювання несільськогосподарського бізнесу в сільській місцевості.

Все висловлене свідчить про те, що вирішення проблеми сталого розвитку сільських територій – довгострокове завдання, досягнення якого може бути здійснено через розвиток економіки територій. Очевидно, що для вирішення цієї проблеми необхідні фінансові ресурси, організація яких вимагає економічних програм і проектів, здатних створити необхідні фінансові потоки для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку сільських територій.

Джерела та література

1. Основні терміни та визначення до Концепції переходу України до сталого розвитку. http://gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc34?id=pf3511=18607&pf3_5401=55081
2. Уїтмор Кейт. Місцеві влади та сталий розвиток // Територія. Сталий розвиток. – 2003. – № 1.
3. Кухар В.П. Проблеми України – перехід до сталого розвитку // http://www.medved.kiev.ua/arhiv_mg/stat_98/98_3_1.htm.
4. Невелєв О. Сталий розвиток як об'єктивна необхідність // Територія. Сталий розвиток. – 2003. – № 1.
5. Барановський В. Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку // Територія. Сталий розвиток. – 2004. – № 2.
6. Комплексна програма «Перспективи агропромислового комплексу та розвитку сільських територій Івано-Франківської області у 2005-2010 роках та на період до 2015 року». – Івано-Франківськ. – 2005. – http://www.if.gov.ua/files/programa_agro.doc.
7. Стратегія сталого розвитку України (проект) / Верховна Рада України, 2004. – <http://www.ecolabel.org.ua/main-project-strategy1.html>.
8. Концепція переходу України до сталого розвитку – 2006. – <http://www.greenparty.ua/?p=news&id=9352&ln=3&cats=75>
9. Шубравська О.В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2002. – 204 с.
10. Брячихин А.М. Россия – город – власть. – М.: Юристь, 1995.
11. Лексин В.Н., Швецов А.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития. – Изд. стереотип. – М.: Эдиториал УРПС, 2003. – 368 с.
12. Абдулатипов Р.Г. Россия на пороге XXI века. Состояние и перспективы федеративного устройства. – М.: Слав. диалог. – 1996. – 253 с.
13. Шнипер Р.И. Регион: диагностика и прогнозирование. Новосибирск: Наука, 1996. – 206 с.